

Varga Katalin

...akciónk egészen komoly¹

Szabó Zoltán levelei Buday Györgyhöz, 1934–1935

A fennmaradt dokumentumok véletlene úgy hozta, hogy Szabó Zoltán az első üdvözlésében 1934 újév napján, az utolsó levelében pedig 1935 szilveszterén kívánt minden jót az elkövetkezendő évre Buday Györgynek. Ezen két év alatt Szabó Zoltán kísérletet tett arra, hogy egy váratlanul felbukkanó, Zilahy Lajos közvetítette, államilag támogatott társadalomkutatási felkérést megragadjon, és ezen a címen az országosnak ígérkező munkába bevonja a Szegedi Fiatalokat. A levelekből kitűnik, hogy jó érzékkel példaértékűnek és követendőnek tartotta Budayék addigi munkáját, szívesen kapcsolta volna össze saját szociográfiai terveit, elképzeléseit és tevékenységét az övékével. A lelkes szervezést megakasztotta, hogy az állami felvetésből végül nem lett semmi, de ez a szellem szárnyalását már nem akadályozhatta meg. Az együttműködésből megszületett a *Fiatal Magyarság* – azóta nevezetessé vált – szociográfiai száma, Szabó Zoltán pedig megkezdte tardi felméréseit. Az öregcserkész-mozgalom keretében szervezkedő, huszonkét éves Szabó Zoltán koránál fogva későn fordult a Szegedi Fiatalok felé. Budayék falujáró munkája a húszas évek végére, a harmincas évek elejére tevődött, 1934-ben épp lezárulóban volt. A közölt levelekből is érzékelhető, hogy az egyetemistákból formálódott kollégium tagjai lassan megkezdtek önálló – tudósi, közéleti – pályafutásukat, Buday pedig művészi munkájával megindult a nemzetközi hírnév útján.

A korszak és a lelkes szervezőmunka megértéséhez érdemes figyelembe venni Szépfalusi István 1962-ben készített interjúját², melyben Szabó Zoltán az általa szervezett mozgalomról és *A tardi helyzet* születéséről is nyilatkozik.

...visszatérve A tardi helyzetre, erről is, mozgalom helyett lett könyv. Nagyjából így: amikor olyan idős voltam, mint itt a fiatalabbak, minket is ez a kérdés foglalkoztatott: mit cselekedjünk? Pontosabban az, hogy mit lehet cselekedni Magyarországon annak a lehetetlen állapotnak a megváltoztatása érdekében, hogy a magyarság törzse, a szegényparasztság hárommillió koldusnak nevezhető. A kérdés nem csak bennünk élt. Időnként föltették nekünk. [...] Úgy vágtam ki magam, hogy azt válaszoltam: miután nem tudjuk, hogy miben áll ez a helyzet, először talán meg kellene ismernünk, fel kellene térképeznünk. Hogy ez üres beszéd ne maradjon, megalapítottam a Fiatal Magyarság Szociográfiai Munkaközösséget. A kérdőíves kutató módszerre gondoltam, amire az öregcserkész-szervezet kitűnő alkalmat adott, hiszen rengeteg tanító tagja volt vidéken. Ezekből csinálók munkaközösséget, gondoltam. Vaktában tapogatóztam persze: azt, hogy mi a „szociográfia”, tulajdonképpen senki sem tudta pontosan. [...] mivel a munkaközösség nem hozta meg a várt eredményt,

1 A cím az 1934. március 12-i levél szövegéből származik.

2 A Magyar Evangéliumi Ifjúság Konferencia második, dymchurch-i összejövetelén (*Nyugati vártán* 2. Bp., 2011. 333–336.)

beláttam, hogy a levelezéssel nem sokra megyek, magamnak kell először megmutatnom, hogy mit értek szociográfia alatt. Így kerültem Tardra. A választás értelmi elhatározás következménye volt. Tard nem volt olyan szegény, mint a legszegényebb falvak annak idején, áttekinthető falu volt 2300 lakosával, volt népi hagyománya is. Szóval tipikusnak lehetett tekinteni. Ott készült el, gyűlt be A tardi helyzet anyaga. Gondoltam lesokszorosítom és elküldöm tanítóimnak és a papoknak, hogy ezt én így próbáltam, nézzék ezt meg, tudnák-e ők is csinálni? [...] Az, hogy az anyagból könyv legyen, egy IV. kerületi előljárási tisztoiselőnek jutott eszébe, akinek politikai becsvágai voltak. Péter Aladárnak³ hívták. Ez a Péter Aladár adóügyekből ismerte Cserépfalvit [...] Péter Aladár beszélt rá, hogy adja ki könyv formában a tardi anyagot, amibe Cserépfalvi bele is ment, mert Péter biztosította, hogyha a könyv nem fogy majd, ami valószínű, akkor a IV. kerületi előljárási, a főváros több száz példányt átvesz. A könyv három hónap alatt elfogyott. Hogy miért? Azt hiszem, elsősorban megfelelő időpontban jelent meg, beért rá az idő, a könyvnapon került ki a kirakatokba, ugyanazon a napon, mint a Nyugat kiadásában a Puszták népe [...]

A tizenöt levél a Móra Ferenc Múzeumban a Buday György-hagyatékban található.

Ezúton mondok köszönetet Lengyel Andrásnak, hogy a dokumentumokat rendelkezésemre bocsátotta, és észrevételeivel támogatta a közlést.

*

I. Budapest, 1934. január 1.

Boldog újévet kíván
Sz. Zoli

II. Budapest, 1934. február 10.⁴

Kedves Gyurkám,

aazzal kellene kezdenem, hogy folyton bocsánatot kérek tőletek kvalifikálatlan lustaságomért, és azért, hogy már Isten tudja, mióta elástam magamat, és nem kerestelek föl Benneteket levéllel. Most azonban itt az ideje, hogy egy aktualitás kapcsán gyors levélváltásba bonyolódjunk.

Ugyanis tegnap kaptunk egy telefont, melyben a Fialat Magyarorságot⁵ meghívták egy, a Soli Deo Gloria⁶ helyiségében tartandó megbeszélésre, melyet Zilahy Lajos hívott össze. Ne haragudj, ha az események elbeszélésében egy kicsit rapszodikus leszek, és csak az

3 A Szolgálat és Írás Munkatársaságot Kovács Imrével, Bethlen (Boldizsár) Ivánnal és Péter Aladárral alakították, és könyvsorozatot indítottak. A *tardi helyzet* négy kiadásán kívül Kovács Imre *A néma forradalom* műve jelent meg két kiadásban, valamint Kálmán Kata *Tiborca* és Szabó Zoltán *Cifra nyomorúsága* látott még napvilágot Cserépfalvi kiadásában.

4 A *Fialat Magyarország* fejléces levélpapírján.

5 *Fialat Magyarország* az öregcserkészek lapja, 1931. március 1. és 1943. október 21. között tizenhárom évfolyamot ért meg. A lapot Fodor Ferenc, Teleki Pál tanítványa és asszisztense, a gazdasági földrajz tudósa szerkesztette, Sik Sándor mellett főmunkatársak Faragó Ede, majd Batiz Dénes, 1934-től pedig Hilscher Zoltán voltak. Szabó Zoltán és gimnáziumi iskolatársa, barátja, Bethlen (Boldizsár) Iván 1932 és 1933 során névtelenül a háttérben dolgozva, 1934-től immár a címlapverzón is feltüntetve, szerkesztőbizottsági tagként vett részt a lap szerkesztésében, fiatalítási munkájában. Az 1934-től megújult címlapgrafika Buday György munkája.

6 A magyar református középiskolások szövetsége a Soli Deo Gloria, a Bethlen Gábor Kör pedig a református főiskolások és az egyetemisták szervezete volt. Ez utóbbinak 1927 és 1932 között Buday György volt a vezetője.

„üzlet”ről beszéltek ebben a levelemben, de most nagyon benne vagyok a rohanásban, továbbá: inter arma silent Musae.

Zilahy ugyanis a következőket jelentette a fiatalság sajtójának (jaj de szép!) képviselői előtt:

Ad 1. Átvette a Magyarországot⁷ szerkesztését azzal a kikötéssel, hogy a lapot a fiatalosság ügyének szolgálatába állítja. Szerény megérzésem szerint fiatal gárdát akar szerezni magának.

Ad 2. Amerikában elolvasta Rooseveltnek a könyvét, melyben is írva nagyon miképpen dolgozták fel odaát New York állam szociográfiáját.⁸ Evvel kapcsolatban rájött arra, hogy a legsürgősebb és legegésőbb teendő a magyar fiatalosság számára ugyanezt megcsinálni Magyarországon. (Ismerős, nem?)

Ad 3. Ennek az ügynek a szolgálatába segítségünkkel be akarja szervezni a fiataloságot, és a munkát lehetőleg tegnap elkezdni.

Ad 4. A maga szakállára eddig már tárgyalásokat folytatott, hogy a munka központi szervezete központi helyiségeket, telefonokat és írógépeket kapjon. Továbbá megvan a fedezete arra, hogy a központban dolgozó néhány úriember számára nyolcvanpengős állásokat biztosítson.

Ad 5. Tekintettel arra, hogy mi ezt a szociográfiai gyűjtést a közeljövőben az öregcserkész- és cserkészszervezetekkel, elsősorban pedig a magunk munkájával meg akarjuk valósítani, természetesen nyakig benne voltam a dologban, és a felszólalások nyolcvan százalékát én szóltam fel eme megbeszélésen.

Mármost: Zilahy Szabó Lőrincsel és Féjával jelent meg eme megbeszélésen. Szabó Lőrincsel beszéltem utána, kinyilatkoztatta, hogy ő segít mindkét dologban Zilahynak, amit igen kiválónak tartok. Azt gondolom, nem is kérdéses, hogy a dolog tetszésteket megnyeri. Hogy az ügy valamilyen formában megvalósításra kerül, az bizonyos. Ha másképp nem, magával az öregcserkészzel. Nem is szólva arról, hogy az egész ügy spiritus rectorául Zilahy Telekit emlegette. Pénzügyekre vonatkozóan Zilahy azt mondta, hogy azt ő elintézi.

Tehát a legközelebbi jövőben a teendő az, hogy minél több rendes ember jusson be abba a bizonyos központba. Nagyon szeretném, ha ti személy szerint benne tudnátok lenni a dologban.

7 Az eseményről Illyés Gyula a következőképpen számolt be Fülep Lajosnak 1934. február 26-i levelében: „A Magyarországot március elején átveszi Zilahy, nemzetvédő programmal. (Földi bukófélben, a hitközség – érezvén a veszélyt – pénzét hajlandó magyar-mentő vállalkozásba fektetni.) A lap munkatársai Szabó Lőrinc, Kodolányi, Zsilinszky, Féja, mindenki, akinek kebelében hű magyar szív dobog. A program egyik fő-főpontja a Dunántúl elnémetesedésének megállítás, telepítés, stb. stb. Szóval igen hasonló, amit te is, én is vallhatunk, s mit te annyiszor féltettél a zsurnalizmustól. Én kíváncsian várom, mi lesz belőle, s kívánom, hogy sikerüljön a terv. Az emberek lelkesek, kitűnők.”

A Magyarországi hírvonatában 1934. március 4-én bejelentették, hogy Zilahy Lajos aznap átvette a lap szerkesztését, és a felelős szerkesztő továbbra is Magyar Elek maradt. 1936. április 12-én pedig azt tudatták, hogy Zilahy szerkesztői elfoglaltságát és írói munkásságát összeegyeztetni nem tudván, megvált a Magyarországtól. Az új felelős szerkesztő Mihályfi Ernő, Az Est addigi helyettes szerkesztője lett. Zilahy mellett Szabó Lőrinc volt az olvasószerkesztő, Kodolányi János a segédszerkesztő, Bajcsy-Zsilinszky Endre és Féja Géza pedig az állandó cikkírók.

8 ...hogy mit jelent ez a munka, arra talán elég azt megemlítenem, hogy Roosevelték Amerikában New York állam területének szociográfiáját tíz évig csinálták. Pedig minden anyagi eszközük megvolt. Igaz, hogy egész részletesen, minden egyénről felvett adatokkal dolgoztak, amire mi nem is gondolhatunk. Mi csak típusokkal foglakozhatunk, azokkal az életstandardokkal, melyek mintegy képviselik, megtestesítik a többieket. (Szabó Zoltán: Második nacionálé. Fialat Magyarország 1934. március)

A központba bekerülő embereket nekünk, mint a fiatalság sajtójának ott megjelent „vezetőinek” kell ajánlanunk. Ami annyit jelent, hogy ha valamelyiktek hajlamos arra, hogy a közeljövőben Pesten tartózkodjék, és személy szerint is hozzájáruljon ahhoz, hogy a dologból becsületes eredmények legyenek, akkor a költségvetésébe az ügy megvalósulása esetén nyolcvan pengőt beszámíthat, mint havi jövedelmet, melyért olyan munkát végezhet, amely azt hiszem, mindnyájunk kedve és céljai szerint való.

A munka perspektíváira azt hiszem, nem kell kiterjeszkednem. Nyáron már roppant tanulságos utakat lehetne tenni az országban, és addig is igen kellemes propagandamunkát lehetne kifejteni egy olyan munkaprogram érdekében... nna, hiszen érted!

Hogy még egy pár adatot mondjak: például Kozma Miklós hajlandó a rádióban teret, illetve időt adni, a dolog népszerűsítésének Gömbös ad engedélyt, hogy a segédjegyzők ne kellemetlenkedhessenek, a Magyarországot Zilahy felelős szerkeszti stb., stb., szintén általunk (már fiatal sajtó ott megjelent képviselői által) kijelölt embereket próbál beszervezni a Magyarországi színikritikai és riport részébe. (Riport alatt ő irodalmi műfajt ért. Micsoda szociális riportokat lehetne esetleg írni!)

Szóval, kedves Gyurkám, egyelőre annyit máris tettem értetek, hogy kijelentettem, miszerint nemcsak Rooseveltnek van egy szociográfiai módszere angolul, hanem nektek is van magyarul.⁹ De a következő alkalommal, ha nektek tetszik a dolog, ennél sokkal többet kívánok tenni.

Éspedig: Iván egyik levelében kérte tőletek, hogy szociográfiai munkátról mutatványokat, kérdőíveket, szóval, amit csak lehet, küldjetek nekünk. Akkor ezt a dolgot elhasztottuk, mert úgy volt, hogy feljöttök Pestre.

Hát most kérek, hacsak lehet, cito citissime¹⁰ küldjetek el mindent, mert a következő megbeszélésünkön Zilahyval (péntek du.) már mutatni akarok egyet-mást abból, amit eddig Ti elértetek. Ha néhány szociotót tudnál mellékelni, vagy ha Te nem érsz rá, mellékeltetni az írásbeli anyaghoz, egészen boldog volnék.

Ezzel kétszeresen segítenétek, egyszer magatoknak, egyszer nekem. Ugyanis, ha én ott kiváló anyagokkal fel tudok vágni, akkor azzal, hogy ennek a révén letromfolok egynéhány hülye bajtársat, akik esetleg előfordulnak, és a központot mindenestre úgy tudjuk összeállítani, hogy legyen belőle valami. Ez, azt hiszem, nem protekcionizmus, még csak nem is elsősorban barátság, hanem, én úgy gondolom, közérdek.

80 csengő [!] persze nem sok, de ha valamelyikteket hozzásegítené egy pesti tartózkodáshoz, akkor nagyon sok lenne nekem is, a szociográfiának is. Nem tudom, hogy álltok most ti azzal, hogy Szegeden kell maradnotok, Neked azt hiszem, nem is egy leveledben – úgy emlékszem – keseregtél ottani eltemetettséged miatt. Gábor úgy tudom, nemsokára végez. Tutus? Nem tudom üdvözöltem-e Magyar Szemle cikke alkalmából?¹¹ Tudtam neki örülni.

9 Buday György 1928 és 1929 során a Bethlen Gábor Kör keretében a szegényparasztság életének megismerésére csoportos tanulmányutakat kezdeményezett, tanyakutató bizottságot szervezett. Egy diákkongresszus alkalmával Londonban és Liverpoolban megismerkedett az ottani külvárosokban működő szociális központok, a settlementek tevékenységével. 1929-ben megindította a Bethlen Gábor Kör agrársettlement-mozgalmát, a kör kiadványaként közreadta *A tanyai agrársettlement* (Szeged, 1929. 14 l.) című tanulmányát, 1930-ban pedig *A szegedi tanya problémái* című írását. Az agrársettlement-mozgalom szűkebb köréből 1931-ben megalapította a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumát.

10 sürgősen

11 Ortutay Gyula *A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma* című írása a *Magyar Szemle* 1934. januári számában jelent meg, a szegedi húszévesek önálló kulturális munkájáról számolt be. A *Fiatall Magyarországnak* 1934. februári száma idézeteket közölt a cikkből.

Lehet, hogy kissé túlságosan optimista vagyok ezzel a dologgal szemben – de végre vesztetni nem veszthetünk rajta semmit, ha nekilátunk.

Szeretném, cito citissime megbeszelnétek Tutussal teendőiteket és teendőimet. Én a jövő héten mindenesetre beszélék először Szabó Lőrincsel, és azt hiszem, mondanom se kell, nem lesz alkalom, amikor érdemeiteket meg ne említeném. Mindenesetre kérek benneteket, hogy módszerekre vonatkozó anyagot, és mindent, ami szükségesnek láttok, küldjétek le cito citissime címemre (Tisza u. 18. fsz. 7.).

Szegény Móra bácsi, halálhírért nagy szomorúsággal vettük.¹² Fene tudja, azok közül való volt, akit nem csak becsül, hanem már szeret az ember. Nna...

Ne haragudj, hogy ez a levelem kissé túlságosan svungos és rapszodikus, de rettenetesen kell sietnem. Úgy hallottam, hogy lesz valami diákpárlament a Mefhosz¹³ rendezésében, melyre feljössz, vagy feljöttök.

Iván most telefonált, mindnyájatokat üdvözlöl. Mivel végére értem időmnek s a papírnak, elvágom. Tutust, többieket üdvözlöm. Szervusz

Zoli

Zoltán, lelkem,

na, csakhogy végre megszólaltál. Már azt hittem, mindkettőtöknek valami baja esett, s méghozzá egyszerre, úgy elhallgattatok, s méghozzá egyszerre.¹⁴ Az a hír is járta, hogy tán beteg vagy, ez annyira meghatotta pl. Tutót, hogy valamelyik nap egy levlapot is írt Neked. De Te, ezt be sem várva, már másnapra részletes levéllel örvendeztetted meg bennünket, s ma már Tut is megkapta a megnyugtató választ. Komolyan aggódtam értetek, s örülök, hogy nincs semmi bajod. Sőt. (Ezzel be is fejezem az érzelmi részt, s reatérek a szóban forgó, konkrét dologra.) Ez szintén örvendetes. Gondolhatod, hogy némi jóleső elégtétellel olvastam azt, amit Zilahy „amerikai felfedezéséről” írtál. Jőmagam és munkatársaim évek óta dolgozunk ezen, s ha nem tudtunk elérni olyan külső eredményeket, mint mondjuk Rooseveltték valószínűleg elérnek, az merőben más, anyagi és jogi megalapozottság függvénye. Fő az, hogy most végre nálunk is elhiszik, hogy ezt kell csinálni, bár magunk között szólva, jellemző, hogy Zilahy is Rooseveltnak hiszi el, nem pedig nekünk s nekem, bárha kb. másfél, két éve elküldöttük neki mozgalmunk és törekvéseink rövid ösmertetését és egyes publikációit. Tehát tudhatna rólunk, ha nem derogálna magyar nyelvű könyveket olvasni. Na de ami múlt, elmúlt, s a fő csak az, hogy ha Amerikán keresztül is, de eljutottak a szegedi programhoz. A másik fontos dolog pedig az, hogy Ti benne vagytok, mert talán majd biztosítani tudjátok az egész munkának komoly és módszeres irányba való fejlődé-

12 Móra Ferenc író, régész 1934. február 8-án hunyt el.

13 „A magyar diákegyesületek szerkezetileg két nagyobb szövetségbe tömörülnek. A Magyar Nemzeti Diákszövetség foglalja egységbe a Turul Szövetséget, a Hungária Magyar Technikusok Egyesületét, a Katolikus és a Protestáns Diákszövetségeket. A MEFHOSZ [...] kereteibe tartoznak az úgynevezett területi egyesületek, a Székely, Felvidéki és Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületei, továbbá több kisebb egyesülés. E két diákszövetség, melyek között időnkint áldatlan viták és diákpolitikai gáncsvetések folynak arról és azért, hogy melyikük képviseli vagy melyikük képviselje joggal a magyar ifjúság egyetemet, legelsősorban diákszociális kérdésekkel foglalkozott és foglalkozik. Állásfoglalásaik, éppen mert annyi egyesület közös végrehajtó szervét jelentik, többnyire nem mennek túl bizonyos általánosságokon. Természetesen [...] ők is vallják azokat az elveket, melyek generációjuk minimális állásfoglalásának tekinthetők ma, de szervezetük szerkezetéből kifolyólag nemigen teljesíthetik azt, ami elsősorban hivatásuk lenne: egy közös gondolkodásmód kialakításában egy újabb és haladóbb nemzedék kialakításának munkálását.” (Szabó Zoltán: *A magyar ifjúság mozgalmai*. Válasz 1935. márc.)

14 Boldizsár Ivánról van még szó.

sét. Természetesen mi is örömmel vagyunk benne a dologban, s nagyon jó lenne, ha egyik helyet a központi irodában is kaphatnánk. A havi 80 pengő fizetés egyelőre kielégítő lenne, s a munka során rendre ki fog derülni, hogy sokkal többet érő munka végzésére is képesek a mai fiatal emberek. Persze azok, akiknek tehetségük és tudásuk van. A mi mozgalmunk részéről két barátomat tudnám a legmelegebben ajánlani a központi bizottságba. Az egyik és a legfontosabbik *Gáspár Zoltán*¹⁵, akinek a nevével kiadványainkon mint felelős kiadóéval találkozhattok. 30 év körüli fiú, abszolvált a közgazdasági egyetemen és elvégezte a szegedi jogit, de – bár szigorlatilag rendben van – fel nem avattathatta magát az avatási költség hiánya miatt. Kollégiumunknak egyik legértékesebb tagja, igazán kitűnő szociológus és még kitűnőbb publicista, aki azonban összekötetések híján képtelen elhelyezkedni. A szociográfiai munkára a fiatalok közül Magyarországon (magamat is beleértve) nyugodt lelkiismerettel állíthatom, hogy neki van a legigazibb elhivatottsága, és igen széleskörű, nagy tudása. Közönségünknek évek óta belső tagja, keresztüljött velünk mindazokon a fejlődési állomásokon, melyeken mi átmertünk, magamnak is egyik legbizalmasabb munkatársam és barátom, úgyhogy felfogásában is olyan ember, aki kiválóan alkalmas nagystílusú és tiszta munka végzésére. Mikor leveledet elolvastam, azonnal reá gondoltam a központi irodával kapcsolatosan, s ezt közöltem a Kollégiummal is, akik szintén valamennyien egy véleményen voltak velem ebben. Úgyhogy legjobb szívvel tudom őt ajánlani, és magam is külön és nagyon kérni benneteket, hogy mindent tegyetek meg és végsőkéig exponáljátok magatokat érte. Te és Iván is nagyon erős segítséget fogtok kapni benne, azonkívül állandó és biztos ideológiai kontaktust teremt a munka és a mi törekvéseink között. Végül nagyon szerény anyagi viszonyok között élő ember, akinek számára *kötelesség* ezt az önkifejezési alkalmat megadni. Tudjátok, hogy nem szoktam szavaimmal játszani s ilyen dolgokban túlozni, de éppen ezért most is teljesen objektív az, ha a szóban forgó intézménynél legeslegelőször az ő kinevezését látom az ügy érdekében valónak. Ha pedig két emberünk behelyezéséről lehet szó, ami nagyon jó volna, akkor másodiknak szintén igen melegen ajánlhatom *Ádám Lászlót*¹⁶, a Bethlen Gábor Kör tavalyi elnökét, aki húsz egynéhány éves egészen fiatal ember, de máris komoly tanújelét adta e kérdések iránti érzékének, szintén egészen megbízható, komoly ember, akinek szintén sok hasznát lehetne venni. Ő egyelőre inkább gyakorlatilag alapos ismerője az alföldi népnek, egyébként útmutatásaim és vezérfonalaim szerint – most már egy féléve dolgozik a mezőtúri (odaválói) parasztság szociográfiáján, és igen érdekes háztartásstatisztikai adatok vannak feljegyzései között. Törpebirtokosnak a fia, s így neki is nagyon jól fogna anyagilag is a havi 80 P. Utolsó szigorlata előtt áll, jogász. Tehát mindkettőjüket nagyon ajánlom, Zoltán, ha azonban csak egyikőjüket lehetne beállítani, akkor feltétlenül Gáspár Zoltán jön szóba, aki – ismétlem, mi közöttünk is, akik pedig valamennyien foglalkoztunk már e kérdésekkel elméletileg is és gyakorlatilag is –, a leginkább hivatott erre a munkára, s amellett igen komoly publicisztikai ígéret is.

Zárójelben jegyzem meg, hogy én magam egyre tisztábban a grafikával foglalkozom, s momentán éppen a *Bookkal*¹⁷ kapcsolatban kitűnő, más esélyeim vannak, melyek valószínűleg szintén és úgyis megkívánják a pesti tartózkodásomat. Tutnak és Gábornak is

15 Gáspár Zoltán (Rozsnyó, 1901. okt. 17. – Bp., 1945. jan. 13.): publicista, szerkesztő, szociográfus. A baktói és a sándorfalvai parasztek között végzett szociográfiai kutató- és gyűjtőmunkát.

16 Ádám László (sz. 1911–?), Buday utóda volt a Bethlen Gábor Kör élén; mint köri elnök részt vett a Művészeti Kollégium munkájában is. Mezőtúri parasztyerekként kellő „előiskolával” a kezdetektől részt vett az agrársettlement munkájában; „tanyai ügyekben” cikkei is jelentek meg.

17 *Book of Ballads* (Intr. Charles Rosner. Szeged, Kner, 1934). A külföldi sajtó elismerése: *The Literary Supplement* 1934. jún. 7. 409.; *Apollo* (London) 1934. júl., 40.; *The Studio* (London) 1934. máj., 284.

nagyon komoly munkái készülnek, s most elsősorban e speciális szakkérdésekkel foglalkoznak.¹⁸ Azonkívül őket is igen komoly esélyek fenyegetik, amelyek mind az „idők teljességét” mutatják, s amelyekről majd mindről szóban beszélünk. Tudod, mi az utóbbi időben amellet, hogy szoros világnézeti és felfogásbeli egységben vagyunk emberileg, művészileg és tudományos meggyőzés tekintetében is, egyre világosabban specializálódunk, s ki-ki a maga szakmája területén végzi legigazibb és legalapvetőbb munkáját. Közös szemléletből kiindulva, de a szellemi és gazdasági élet minden síkján kitűnő szakemberek – ez az ideálunk most, de ez szükségszerűen is alakult ki közöttünk. Úgyhogy minden helyre a legarravalóbb embert tudjuk állítani, aki ott a mi közös felfogásunkat és szempontjainkat képviselje! És végigkutatassa.

Másik kérdésre ill. kérésre sajnos sokkal nehezebben tudok válaszolni. T. i. sajnos egynéhány napja és még néhány napig költözködünk, és ennek megfelelően minden holmink hatalmas ládákban van leszegelve. Úgyhogy, még ha tudnám is, hogy nyomtatványaink és gépelt kérdőívünk melyekbe vannak, akkor sem tudnék hirtelen hozzájuk jutni. Leghamarabb a jövő héten tudnám ezeket elértemteni, de akkor is igen nagy munka és keresgélés árán. Akkor t. i. már megkezdődik a kicsomagolás. Ostoba pech! Mindössze egyik szociográfiai vázlatom, a szegedi tanyák problematikájának felsorolása van kéznél itt a műhelyemben, melyet egyidejűleg nyomtatványként elküldtem címedre. De ebből is alig van egy-két példányom immár. Ha tehát teheted, ne hajtsd el, hanem alkalomadtán add vissza. De előbb olvasd át: ez pl. a készülő szegedi tanyai szociográfiai kutatásunk *vezérfonala* volt.¹⁹ Ezt kiegészítette egy konkrét kérdőív, melyet sokszorosítva juttattunk el munkatársainkhoz és tagjainkhoz, hogy ennek alapján dolgozzanak. Úgyszintén van közegészségügyi külön kérdőívünk is. Van háztartási kiadások statisztikájára vonatkozó kérdőívünk is, mellyel a különböző mezőgazdasági kategóriák életszínvonalát vizsgáltuk. Most dolgozom fel Szeged és környéke összes kb. 14.000 iskolás gyermekének (elemi isk.) egy heti étkezési adatainak szociális vonatkozásait. Az egészségügyieket egy gyermekgyógyász, egyet. rk. tanár vonta le.

Zoltán, lelkem, ezzel zárom is levelem, sietve postázom. Kérlek, minden mozzanatról pontosan és azonnal értesíts. Közlebről részletesen írok ismét, de lehet, hogy személyesen még több, bizalmas dolgot tudok majd mondani. Addig is: köszönöm leveledet és barátságodat, és kérek, feszítsd meg minden erődöt, ne hagyjátok kiesni kezetekből és kezünkéből ezt a dolgot. Mindenben számíthatsz segítségünkre és igaz barátságunkra. Szeretettel öllelek (Ivánál együtt, akire haragszom).

[indigós levélmásolat]

III. [Bp., 1934 februárja]

Gyurkám,

igazán hálás vagyok Neked „pánikszerű” válaszodért, s azonnal meg is köszönöm, noha a szociográfiai dologról még újabb érdekes részleteket nem tudok Neked mondani. Ami a két ajánlott embert illeti, természetesen „minden lehetőt megteszek”. Nagyon valószínűnek tartom, hogy legalább az egyiket behozni sikerülni fog, sőt nincs kizárva, hogy a

18 Ortutay Gyula doktori értekezése *Tömörkény Istvánról* 1934-ben jelent meg a kollégium kiadásában, 1935-ben látott napvilágot a *Nyíri és rétközi parasztnesék* és a *Székely népballadák* Buday György metszeteivel illusztrálva. A balladás könyvet *Az év legszebb könyve* címmel tüntették ki.

19 Szabó Zoltán *Második nacionálé – Szociográfia* című (Fiatal Magyarország 1934. máj.) írása *A tanya* fejezetében teljes mértékben ebből a vezérfonalból idéz.

másodikról is lehet beszélni. Ha pillanatnyilag talán nem is menne, később mindenesetre sikerülhet.

Egyelőre mindenesetre azt akarom megcsinálni, hogy ebben a központban vezető tekintélyre tegyek szert. Ebben az irányban egészen jelentőseket taktikázom az utóbbi időben, de meg kell tennem, mert „hazánk ifjúságában” nem nagy a bizalom, és mindenesetre kell, hogy valami legyen a dologból. Gondolom az, hogy magamat tekintélyé játsszam ki sikerülni fog, hála a cserkészlet és az öregcserkészlet tekintélyének és számának. Ebben az esetben pedig igazán mindent meg tudok majd tenni annak az érdekében, hogy odabenn rendes emberek dolgozzanak, és ne különféle bajtársi egyesületek képviselői piszkálják a körmüket naphosszat.

A bajtársi egyesületekről jutja az eszembe, hogy a minap részt vettem a Mefhosznál valami sajtókonferencián, mely a márciusi diákszövetség programjának meghatározása végett gyűlt össze. A dolog természetéből folyik, hogy az emberek nem akarnak arrafelé egyebet, mint beszélni, illetve szónokolni. A fele a megjelenteknek születésétől fogva volt stupid, a másik fele annyi ideológiát olvasott össze, hogy végül is „hülyére varázsolta magát”. Mindenesetre jó arcot vágtam a sivár emberekhez, akik közül az egyik abból élt, hogy egyszer nemzetgyalázásért pörbe fogták, a másik abból, hogy Angliában volt egy ideig. Ha annyit meg lehet csinálni, hogy az addig remélhetőleg kifejlődő Zilahy-dologban lehet egy kis épkezláb propagandát kifejteni, akkor érdemes egy előadás erejéig belefeküdni. Valami vezérszónokok megállapításáról volt szó. Szó esett Rólád is, Tutusról is, Ivánt valószínűleg bekapcsolom és négyen, mint nem egészen holdkóros emberek talán tudunk valamit kezdeni. A többiek úgyis legjobb esetben kultúrhalandzsát fognak leadni, és arra vágnak, hogy napilapjaink nevüket és esetleg előadásuk rövid kivonatát közöljék. Egyelőre abban maradtak, hogy mindenesetre fölveszik az összeköttetést veletek.

Szerettem volna leveledben bővebben olvasni arról, hogy micsoda újabb perspektívák nyíltak ki előttetek. Mit metszel fába az utóbbi időben?

Hogy Zilahy Amerikába ment, hogy Szegedig jusson az nagyon természetes és nagyon magyar. Azonfelül: Roosevelt elég jó politikai pozíciót szerzett magának, amiben biztosan szerepe volt ennek a szociográfiai munkának is, tehát...

A könyvet köszönöm, és becsülettel megőrzöm. Ha kérdőíveket is tudtál volna kibányászni, persze jobb lett volna, de az is elég, ha azt tudom megemlíteni, hogy mi van.

Mikor lehettek esedékesek Pesten?

Holnap lesz a második megbeszélésünk Zilahyval. Ha lesz belőle valami érdemes, azonnal írok, úgyis nyakig vagyok az aktivitásban. Valóságos jótétemény az F[iatal] M[agyarság] szerkesztőségi szoba a cserkészházban, továbbá az, hogy az ember leveleit minden további nélkül felbélyegzik.

A hét elején írtam Erdélybe, a Felvidékre ottani félhivatalos FM-embereinknek, hogy gyűjtsék össze az adatokat, milyen szociográfiai munkákat végeztek odaát. Továbbá írtam Pécsre Esztergár Lajos városi tanácsnoknak, aki ott egészen intelligens szociálpolitikát folytat.²⁰ Zilahy ugyan azt képzei, hogy értelmes dolog a Roosevelt könyvét egyszerűen lemásolni, de én a magam részéről inkább az ez irányú magyar munkákra vagyok kíváncsi.

Szóval: holnap, vagy holnapután megint eleresztek egy levelet a címedre, és úgy érzem a közeljövőben szépen kipótólok eddigi lustaságom mulasztásait, nem is szólva arról, hogy Pesten...

²⁰ Szabó Zoltán több írásában is foglalkozott Esztergár Lajos szociálpolitikájának ismertetésével: *Dr. Esztergár Lajos: Gyakorlati szociálpolitika. Fialat Magyarország 1934. március; Új szociális világ Pécsen. Magyarország 1934. április 7.*

Nna, addig is ölel, időnkint lusta, bűnbánó barátotok:
Zoltán

IV. Bp., 1934. február 26.²¹

Kedves Gyurkám,

ne haragudj, hogy most hosszabb ideig nem írtam a Zilahy-féle dolog ügyében, de érde-
meset csak a múlt pénteken hallottam, azóta pedig nem jutottam írógéphez és időhöz.

A helyzet ma a következő: sajnos Zilahy tárgyalásai a miniszterelnökséggel eredményre
vezettek. Ami annyit jelent, hogy kap az akció negyven, máshonnan fizetett, állástalan
diplomást. Hogy ezekkel mit lehet csinálni, az előttem egyelőre homályos, Zilahy előtt
pedig azt hiszem, egészen sötét. Helyiséget is ad a kormány valamelyik kaszárnában,
ahol ezeket az embereket egyben élelmezni is lehet stb., stb.

Szóval a dolog most pillanatnyilag elég mélabúsan fest. A negyven állástalan diplomás-
hoz munkaképesség szempontjából sokkal kisebb a bizalmam, mint öt hozzáértő ember-
hez, akikkel az eredeti terv értelmében sokkal elevebben lehetett volna mozogni. Most
nem emlékszem, hogy diplomásak-é, akiket első válaszdoban figyelmembe ajánlottál, ez
esetben cito citissime írd meg címükkel egyetemben, mert akkor bejuttathatjuk őket úgy
hiszem a nyolcszáz elhelyezendő és a negyven hozzánk kerülendő közé. Egyelőre egyéb-
ként még nem tudom a közeljövőben, hogyan próbálom majd befolyásolni a dolgokat,
félek, hogy ennek a negyven embernek megszerzése nagyon pirruszi győzelem. Nemigen
lehet valamit egyszerre negyven emberrel, akiknek biztosan valami adminisztratív szerep-
kört lehet csak adni, elkezdeni.

Tehát pillanatnyilag nagy a káosz. Nem is írok tovább erről a dologról. Majd, ha valami
kialakul, újból felkereslek soraimmal.

Más. A Mefhosz diákparlament ügyében a legutóbbi megbeszélésen sikerült kipana-
máznom, hogy a harmadik és az utolsó nap a mienk. Téma, a fiatalság a társadalomban.
Úgy gondolom, hogy egyetlen értelmes dolog ezt a harmadik napot a „szociográfia”
propagandájának szolgálatába állítani. Az, hogy ez a nap a mienk, annyit jelent, hogy
a hivatalosan feliratkozott előadók, Te, Tutus, Iván és én. Idegen nincs. Útiköltségeket
és egyéb költségeiteket úgy tudom, a Mefhosz fedezi. Erről külön ők értekeznek veletek.
A szellemi részben az összeköttetés fenntartására engem kértek fel.

Úgy gondolom, hogy ha egy rendes utolsó napot csinálunk, ezzel a diákparlament
különben hiábavaló szóáradatát sikerül az utolsó napon némi konkrétumok és kívánatos
programok leszögezésével hasznosítanunk. És egy jól irányított sajtófeltűnést minden-
esetre kelthetünk. Arra fölkerék, hogy ezt a harmadik napot én vezessem be. Gondolom,
ez a bevezetés a kérdés fölvetésének általános hangsúlyozása mellett, bekonferállak ben-
neteket, mint olyanokat, akik Magyarországon eddig ilyen munkát értelmesen végeztek.
Ezután elképzelésem szerint legjobb lenne, ha egyiktek szorosán vett szociográfiai mun-
kátokról tartana rövid előadást, másiktok pedig az ehhez kapcsolódó népmegismerési,
folklor stb. témákról értekezne. Végül pedig az Iván mondana szép programbeszédet,
esetleg a Fiatal Magyarság részéről, esetleg az ott jelenlevő egész fiatalság számára. Utána,
azt hiszem, megszervezünk egy pár ügyes felszólalást.

21 A *Fiatal Magyarság* fejléces levélpapírján; a Magyar Cserkészszövetség borítékjával; a borítékon
Buday rájegyzése. *Válasz 1934. 2. 28.*; a levél nincs meg.

Tehát ezzel kapcsolatban kérem választ, hogy ez a terv körülbelül megfelel-e nektek, vagy tudtok-e jobbat. De ezt a lehetőséghez képest gyorsan kérem tőletek, mert nekem már holnap kellene beszámolnom Veletek folytatott tárgyalásomról.

Mikor jöttök Pestre. Jó lenne, ha megírnátok minél hamarabb. Mi ugyanis Ivánnal a közeljövőben alighanem Pécsen töltünk néhány napot. Jó lenne, ha nem akkor töltenék, amikor itt vagytok.

Tutust, többieket üdvözlöm. Írjatok, jöjjetek, ölel Zoltán

Ha Pestre jöttök, szociográfiai anyagotokat hozzátok el mutatóba, jó?

V. Bp., 1934 március 3.²²

Kedves Gyurkám,

köszönöm Iván útján küldött gyors választ. Tekintve, hogy óráim nagyon rövidre méretezvék, csak a legszükségesebbeket írom és a legrövidebben.

A Zilahy-ügyben semmi újság nincs. Máshonnan úgy értesültem, hogy nem osztogatják olyan könnyen az állástalan diplomásokat, és ez némi reményt nyújt arra, hogy ezzel a negyven ember nyereséggel nem vész el a dolog. Gáspár Zoltán ügyében természetesen minden lehetőt megteszek, valószínűleg úgy, hogy elmegyek Zilahyhoz.

Maga a munka természetes nem esik kútba abban az esetben sem, ha a Zilahy-akció zsákutcába jut. Valószínűleg, sikerül megszerezni a Korunk Szava²³ fiatal és rendes káplánjait, a Soli Deo Gloria embereit az öregcserkész szervezetek mellé. Egyes kollégiumokat már hólabdarendszer szerint belekésítettek embereink, akiket belekésítettem. A Zilahy-akció sikertelenségében csak egy életképes és fizetőképes központ elvesztése lenne nagyon kellemetlen.

Ha lehet, akkor Ádám Gáborral [!] is próbálok valamit csinálni. Egyelőre minden zavaros, mert Zilahynak most a Magyarországgal vannak nagyszámú elfoglaltságai, Szabó Lőrinc, akit pedig rendes ember lévén, több ízben akartam egy kissé fölizgatni, túlságosan tele van munkával.

Ha lesz valami, írok róla.

Ami a Mefhoszt illeti, hát az ilyen dolgoknak én sem vagyok híve. Hogy miért mentem mégis bele: politikából. Ha a Mefhosztban a dologról beszélünk, és megpróbáljuk az embereket belekésíteni egy kissé valami komolyabb dologba, akkor az ő hibájuk lesz, hogy nem vettek részt. És senki nem vetheti szemünkre, hogy nem törődünk az „egyetemi fiatalság nagyjaival”. Adjuk meg a Mefhoszt, ami a Mefhoszé, természetesen véleményed és véleményem fenntartása mellett.

Felkérésed azért nem történt meg, mert felkértek, hogy felkérésedet intézzem el. Persze én, mint a hivatalos formák megvetője, ezt gyorsan elfelejttem, és elmulasztottam Neked tolmácsolni.

Nagyon kérek, hogy elképzelésedet az utolsó nap beosztásáról minél előbb írd meg. Természetesen kívánságtok szerint Gáspár Zoltán is belefér ebbe a napba, ámbar min-

²² A *Fiatall Magyarorság* fejleces levélpapírján; a borítékon Buday rájegyzése. *Válasz 1934. 3. 6.*; a levél nincs meg.

²³ Az alcíme szerint aktív, katolikus orgánium 1931-ben indult. A lap alapítója és felelős szerkesztője Széchenyi György, szerkesztője 1935-től Katona Jenő volt. A magyar szellemi ellenállás bátor szócsövét fejlődött folyóirat, 1938 decemberében az az évi sajtórendészeti intézkedések áldozata lett. Szellemi örökségét az 1939 őszén indult, szintén Katona Jenő szerkesztette *Jelenkor* vette át. Szabó Zoltán 1937-től mindkét lapban gyakran szerepelt írásaival.

den napon csak négy előre bejegyzett felszólaló van. De ez irányban majd még beszélek Mefhoszékkel. Majd csak csinálunk valamit.

A kiállításról én is hallottam valamit regélni. Persze az ő elképzelésükben az eddigi elnökök arcképei és egyéb ilyen történelmi relikviák szerepelnek. Ha ők megcsinálják akkor, tényleg mindennél nagyobb giccs lesz.

Abban is megegyezünk, hogy a Mefhosz „atmoszférájában” nem lehet dolgozni. De ki akar az ő atmoszférájukban dolgozni? Vagy átveszik a mi atmoszféránkat, vagy folytatják a maguk játékait. Lényegében mindegy, mert a Mefhosz csatlakozása valamihez, nesze semmi fogd meg jól.

Viszont a harmadik napon nem lévén senki a Mefhoszból talán mégiscsak lehet valami nívós dolgot csinálni. Szóval nagyon kérlek, hogy ilyen fogalmazásban fogadd el a dolgokat, mert nélkületek természetesen ez a harmadik nap se lenne pozitívum, példa arra, hogy milyen lehetne a többi nap, és milyen lehetne a Mefhosz, ha nem lenne Mefhosz.

Nagyon kérlek, hogy lehetőleg gyorsan válaszolj, hogy a Mefhosznál dühöngő udvariassági formák között megtehessem föltételeimet és előterjesztéseimet.

Leveled várva ölel és Tutust hasonlóképpen
Zoli

VI. Bp., 1934. március 12.²⁴

Kedves Gyurkám,

ma megkaptam a levlapodat, köszönöm. Kérdéseidre holnap fogok részletesen válaszolni, mert ma délután lesz megbeszélés a diákszemélyiség ügyében. Zilahynál voltam fenn, és beszéltem vele Gáspár Zoltán ügyében. Oda akartam neki adni az általam küldött ívet, de nem vették át mondván, hogy egyelőre addig, amíg a Hómanhoz némely válogatott emberekkel, mint a fiatalság képviselőivel föl nem megy. Addig meg találkozunk, és akkor megnyomjuk a dolgot. Egyébként az Ádobnál²⁵ is megpróbálok majd valamit csinálni a dolog érdekében. Osztyártársam volt ugyanis az Illés adjunktus famulusa, őt ma este megmozgatom az ügy érdekében. Ha tud valamit csinálni, meg fogja tenni, ami megteendő.

A többiekkel holnap írandó levelemben. A diákszemélyiség pontos ideje 15-16-17, a mi napunk az utolsó, 17-e. Tut-ot, többiekkel üdvözlöm, a legközelebb bővebben.

Ölel: Szabó Zoltán

VII. Bp., 1934. március 12.

Kedves Gyurkám,

most telefonáltam a Mefhosznak, és hozták a tudomásomra, miszerint a Diákszemélyiséget se mint „parlamentet”, se mint „ankétet” nem engedélyezték, mivel Gömbösnek az a véleménye, hogy „beszélő vénasszonyokra” nincs szükség Magyarországon. Tetszik nekem, hogy ezt ő mondja.

Viszont kérlek benneteket, hogy ti jöjjetek föl, mert a ti előadásokat külön valamilyen formában megtartják. Hozzáteve ehhez még azt, hogy nekünk föltétlenül beszélgetnünk

²⁴ A Magyar Cserkészszövetség borítékjában.

²⁵ Az Illés József akadémikus jogtudós és politikus kezdeményezésére alapított Állástalan Diplomások Országos Bizottsága, az elhelyezkedni nem tudó diplomások érdekeinek képviselője volt.

kell, és azonfelül jó is veletek, hát igazán jó lenne, ha feljőnétek. Jelzem jellemző, hogy a „diákparlamentet” éppen akkor nem engedélyezik, mikor ki tudunk volna valami komolyat is hozni. Mindamellelt egészen más bánatai vannak az embernek.

Mi 14-15-16-án Pécssett vagyunk Ivánnal.²⁶ Ha 17-e előtt érkeznének Pestre, írjátok meg, hol találhatunk Benneteket, ha 17-e után érkeztek, írjátok meg, mikor és melyik vonattal.

Gyurkám, ne felejtsetek el szociográfiai anyagokat, kérdőíveiteket stb., stb. föltétlenül fölhozni Pestre. Ugyanis akciónk egészen komoly, tekintet nélkül arra, hogy lesz-e negyven diplomás vagy nem lesz. Itt szépen gyűlnek az emberek, sőt a rendes emberek a dologra, és minden kilátásunk megvan arra, hogy a munkát nyárra, sőt még előbb elkezdjük. Mondjam, ne mondjam, hogy nélkületek nem tudnánk úgy elindulni, ahogy szeretném, tehát összes tapasztalataitokat hozzátok magatokkal írásban. És gyertek Pestre minél hosszabb időre. Az „üzletlen” kívül is jól fog esni, sőt. A Mefhosz pénzének sem tudok hirtelenében értelmesebb helyet, mint a ti útiköltségetek.

Szóval, reméljük mindenképpen látunk benneteket. Minél előbb.

Addig is Tutussal egyetemben öllelek:

Zoli

VIII. Breslau, 1934. október 16.

Gyurka, lelkem,

utolsó fráter vagyok, hogy leveledre, ami igazán jól jött, és jól esett, még eddig nem válaszoltam. De [...] három hétre Németországba sodródtam²⁷, sajnos nem Veled együtt. Ne haragudj, pár nap és otthonról pótolom mulasztásomat. Ölel Zoli

1934. november 1.²⁸

IX. Gyurka, lelkem,

Nem állom a szégyenkezést azért, hogy oly régen nem írtam Neked, most, noha időnek szűkiben vagyok, gépem meg nincs, kaparok számodra valamit.

Az első, amiről beszélnem kéne, németországi három hetem, mindaz, amit ez impreszióban és tanulásban jelentett, talán Keresztury Dezső, akiben újabb nagyszerű embert találtam. Mindezekhez azonban nehezen illeszkedik most a tollam és hiszek abban, hogy erről lesz még alkalmunk könnyebb és könnyedébb, elmondott szóban beszélni. Nagy kár, hogy nem jöttél ki velünk, jó lett volna együtt a [nem jól olvasható helységnév].

Amit Pesten itt hagytunk és amihez visszaérkeztünk az nem nagyon vigasztaló. Nem is akarok szólni róla. Tutus biztos mondott egyet s más, most egyelőre fegyverszünet van mindkét oldalról gyakorolt struccpolitikával. Viszont végre hosszas szülési fájdalmak után világra jött végre a sokat hirdetett szociográfiai szám.²⁹ Ezúton köszönöm Iván nevében is, hogy Te, Tutus, Béla hozzájárultatok ahhoz annyira örülhetünk neki. Ha a számról úgy

26 A *Fiatl Magyarorság* szerkesztősége, szociográfiai munkaközössége nevében tettek látogatást Pécssett, ahol elsők között, már 1933-ban megalakult egy Fiatl Magyarorság klub.

27 Keresztury Dezsővel, Frey Andrással, Boldizsár Ivánnal részt vett a löwenbergi Súdosteuropa héten, majd két hétig Keresztury vendégeként Berlinben maradt. [Szabó Zoltán 1978 körül írott életrajza alapján – OSZK]

28 A Fiatl Magyarorság fejleces levélpapírján és borítékjában.

29 A *Fiatl Magyarorság* 1934. novemberi, ún. szociográfiai számában Szabó Zoltán *Társadalomkutatás* címmel összegezte az év során a témában született cikkeit, gondolatait, és egyúttal felhívást intézett a

egyébként is megírnád őszinte véleményedet, azt hiszem jó tanulság lenne számunkra. Ez végre olyan, amelyiknél nem kétséges a szerkesztés apasága, itt minden eredmény és csaknem minden hiba (kivéve például a sajtóhibákat) a miénk.

E levéllel egyidejűleg küldetek nektek vagy öt példányt. Ugyancsak küldök egyet az Életnek abból a számból, amelyben metszeteidről írtam.³⁰ Talán elnézésedet kellene kérnem, hogy inkább voltam lírai, mint objektív ebben a cikkben, de így esett jól. És talán így sokkal többen olvassák el *abból* a közönségből, mintha kritikai, értékelő hangokat pengettem volna. Egyébként, ha valamelyik leveledben kitérsz erre is, csak észrevételeidet vagyok hajlandó elolvasni, mert a cikk részemről szubjektív szükséglet volt, és megírása egész biztosan jobban esett nekem, mint elolvasása Neked.

Most különben nagy munkában vagyok. Vagy tizenöt-húsz megbeszélte cikket kellene megírnom a közeljövőben. Többnyire minden témából kettőt, mert csak ilyen rablógazdálkodással vagyok képes Némethontól zilált anyagi állapotomat kissé rendbehozni.

Tut ügyével mi van? Gáborral beszéltem telefonon, nem tud semmit róla. Vasárnap Nyíregyházán voltam előadni, nagyokat gondoltam Tutusra, ölelem. Láttam nevedet a Válasz szerkesztőbizottságában és metszeteidet a harmadik számban. Mint jelenségnek örültünk neki Ivánnal együtt, hisz gondolom, kisujjadat sem mozdítottad e megtiszteltetésért.

Mester Miklóssal beszéltem a napokban egy vita alkalmával. Azt mondta: jössz. Gábor nem tartja valószínűnek, mit csinálsz mindig, mennyire vagytok a balladákkal? Köszönöm az ex libris metszetet, milyen újakat csináltál? Mikor látunk Pesten?

Szervusz, ölel Zoli

X. Bp., 1934. december 12.³¹

Gyurka lelkem,

csak röviden: nagyon kérlek, hogy mihelyt e levelet megkapod, a kért nyilatkozatot azonnal írd meg, és tedd postára. A tettekkel akarok vigasztalódn. Egyebeket talán nem kell magyaráznom. Nagyon nem szeretném, ha valahogy késés miatt ki kellene hogy hagyjalak benneteket, veletek szeretném az egész kirakatot kezdeni vagy befejezni. Ehhez mérten írd meg a dolgot. Jó? Persze, hogy minden gátlás nélkül teheted, ami a Magyarországot illeti, az természetes.³²

Ha Tutusnak van címe a Nyírségben, azt is írd meg nekem egyidejűleg, mert szombaton leutazom Sárospatakra³³, és ott szeretnék vele találkozni.

Fiatal Magyarország Szociográfiai Munkaközösségéhez való csatlakozásra. A különszám további szerzői közt: Boldizsár Iván, Buday György, Ortutay Gyula, Reitzer Béla.

30 *A balladák fametszője*. Élet 1934. okt. 7.

31 *A Magyarország* fejléces levélpapírján.

32 *A Magyarország* 1934. dec. 25-i számában *Megszólal a magyar ifjúság* (Tizenöt esztendő. Nyilatkoznak az ifjúság vezérei) címmel, Zilahy Lajos bevezetőjével adták közre a rövid önismertetőket.

33 A sárospataki út nagy valószínűséggel összefüggésben volt a Magyarország 1934. karácsonyi számában megjelenő *Megszólal a magyar ifjúság* című nyilatkozatsorozat szerkesztésével. „A sárospataki református teológia öreg, nyugodt boltívű falai között a fiatalok maguk teszik meg azt, amit a papnevelés többé-kevésbé elmulaszt. Kezdenék foglalkozni jövőendő lakóhelyükkel, a faluval. A bölcső a főiskola öregcserkészcsapata, a kiteljesedés a főiskola faluszemináriuma. Helyiségében bodrogközi kézimunkák, kancsók, népművészeti csecsebecsék, táblázatok a környéki falvak felekezeti eloszlásáról, egy kartoték, amelyben húsz falu feldolgozása szerepel.” – ismerteti Újszászy Kálmánék munkáját Szabó Zoltán *A magyar ifjúság mozgalmi* című összefoglalójában, a *Válasz* 1935. áprilisi számában.

Szóval a cikket cito citissime küldd!!! (30 sor)
Legközelebb bővebben, Szabó Zoltán

Melléklet:

Bp., 1934. december 12.³⁴

Kedves Barátom!

A Magyarország karácsonyi számában ismét foglalkozni akarok a magyar ifjúság sorskérdéseivel. Elhatároztam, hogy minden ifjúsági egyesület vezetőjét megszólaltatom.

Arra kérlek, légy kegyes munkatársunknak, Szabó Zoltánnak, a Fialat Magyarság szerkesztőjének körülbelül 30 nyomtatott sornyi terjedelmű nyilatkozatot adni, amelyben a vezetésed alatt álló ifjúsági egyesület célkitűzéseit a legőszintébb módon feltárod.

Ugyanakkor arra kérlek, hogy Lugosi Szabó Vladimir, vagy Sipos Béla festőművész uraknak szíveskedjél pár percnyi alkalmat adni arra, hogy Téged a Magyarország karácsonyi számára lerajzolhasson.

Őszinte tisztelettel kész híved:

Zilahy Lajos

XI. Budapest, 1934. december 22.³⁵

Gyurka, lelkem,

ne haragudj, hogy leveledre és küldött metszeteid ügyében csak most küldök választ. Borzalmas sok dolgom volt, és amint írásom is bizonyítja, van is. Hát csak röviden:

1. Metszeteid közül hármat (*Tiszai, Karácsony este, Önarckép*) némi csalásokkal elhelyeztem a Magyarország karácsonyi számában. Többi Ivánnál van. Naplót nem ejtettem, de már le volt zárva a képanyag metszeteid érkezése idején. Majd később.

2. *Bookból* példányom még nincs, nagyon köszönöm, különösen, ha nem az Élet-beli cikk apropójára, hanem „csak úgy” küldöd. Jó?

3. Műv. koll. nyilatkozatodért kegyetlen fejmosást kaptam Zilahyétól, mivel hemzsegek benne tudományos idiómákból való szavak. Át kellett írnom, és Zilahy sokat húzott. Ne haragudj. Én bevezetőnek akartam, Zilahy befejezőnek tette. Így se rossz.

4. Tuť, a marha, nem írta nyírségi címét, pedig múlt szombat-vasárnap Sárospatakon voltam. Fölkerestem volna a környéken. Szerettem volna látni már egyszer.

5. Jössz-e Pestre, avagy nem e jössz-e? Ezt fontos lenne tudnom a metszetek honoráriumának intézése végett is. De ez a mellékesebb!

6. Ma kaptam a Színpadot.³⁶ Reggel, időmhöz képest átlapoztam, és örültem neki, kiállásra nagyon komoly. Jó, hogy díszleteidet betettétek. Később bővebben. Köszönöm barátsággal.

³⁴ A *Magyarország* fejléces levélpapírján; a borítékon Buday rájegyzése: *Válasz 1934. 12. 14.* + *Pieta, Tina, Öngúny, önarckép, Magy. Laci 3 kép.*

³⁵ A *Fialat Magyarság* fejléces levélpapírján; borítékjára Buday rájegyzése *Bookot elküldtem 1934. 12. 23-án.*

³⁶ A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának Szemléje, A *Színpad* első – 1935. január–márciusi – számában a műmellékletben szerepeltek *Buday György színpadképei*, a színpadtervezőről Házy Albert írt tanulmányt.

7. Végleg hajszott és fáradt vagyok.

8. Mindnyájatoknak jó karácsonyi ünnepeket kívánok, Neked ezenfelül várakozásodhoz mért pesti tartózkodást a közeljövőben mindnyájunk örömére.

Ha nem jössz, zajos napjaim múltán neked szebbet, hosszabbat, értelmesebbet.
Addig is szeret hervadt híved
Zoltán

XII. 1934. december vége

Gyurka lelkem,

megengeded, hogy e hivatalos hangú micsoda mellé pár barátságos szót szóljak. Ami az üzlet illeti, fametszeteid végett ne aggódj, már klisírozták őket, de valamiért nem sikerült betenni őket a karácsonyi számba. Majd megérdeklődöm, hogy miért. Úgy érzem, hamarosan jönni fog. Az *Önarckép* elég pocsekul jött ki, mérgeződtem is miatta.

Úgy hírlík, pénteken Pestre érkezel, persze Tamás vagyok a dologgal kapcsolatban. Mindenesetre keress meg valamelyikünket, ha végül mégis előfordulnál.

Továbbiakat a legközelebb. Szerettem volna, ha karácsonyi ajándéku beteszik *Karácsony este* című metszetedet a lapba, de hát...

A *Bookot* nagyon szépen köszönöm, a Színpadot szintén. Mindenesetre megkockáztattam róla egy benső vezércikket. Persze, hogy hozzák-é, az már más kérdés.³⁷ Jelenleg Zilahynál van. Reméljük a legjobbakat.

Remélem, hamarosan élőszóval is közlekedhetünk. Maradjunk ebben a hitünkben, szervusz, ölel

Zoli

Te, Gyulai Elemérrel³⁸ ne öngözzétek egymást, mert az számomra, aki mindkettőtöket ismerlek, roppant furcsán hangzik. Hát így.

XIII. 1935. október 11.

Kedves Gyurkám,

hosszú hallgatásom oka, hogy külföldön kószáltam³⁹, eléggé pénz nélkül, úgyhogy vagy bélyegre, vagy levélre tellett. A kettőre együtt sehogy.

³⁷ Az írás feltehetően azonos *Az Est* 1935. jan. 1-jei számában a *Színháztudományi szemle indult meg Szegeden* című tudósítással.

³⁸ Gyulai Elemér (Kaposvár, 1904. febr. 19–1945) zeneszerző, zenepszichológus.

³⁹ 1935 augusztusában Anton Straka kezdeményezésére, Balta Mózes román kultúrattasé közreműködésével magyar írók és fiatal szociográfusok körutazást tettek Romániában. Bukarestben, a román falukutatás központját meglátogatva találkoztak Dimitrie Gustival, a kutatást vezető szociológiai professzorral. Az útról Boldizsár Iván *Erdély második Trianonja* címmel a *Napkeletben*, Németh László a *Magyarok Romániában* címmel a *Tanuban*, Szabó Zoltán – aki társaitól elválva továbbutazott többek között Isztambulba – *Balkáni útikönyv* címmel az *Életben*, illetve *A Vaskapun túl* című kötetében számolt be.

Most is csak az „üzletről”. Küldess légy szíves Viola könyvéből⁴⁰ meg a Síkéből (*Advent*)⁴¹ még egy-egy példányt vagy az én címemre, vagy az Életnek (Szentkirályi u. 28.). Ugyanis elvből csak akkor közölnek kritikát, ha könyvet kapnak helyébe.⁴² De gyorsan, jó?

Az *Advent*ről cikket is írhatok, tehát ez kiváló alkalom lenne arra, hogy vagy három metszetedet melléje nyomjak.⁴³ Válassz ki az *Advent*-beliekből 3–4 olyat, akiről gondolod, hogy szépen kijön az Élet papírján. És küldd ezeket is (az én címemre) lehetőleg mindjárt.

Ha valami baj lenne, vagy valami nem megy, írd lapot, nehogy bizonytalanba maradjak. Jó?

A Balladás könyvet igen hálásan köszönöm. Oly szép, hogy azonmód még egy példányt kellett beszerezzek belőle. De erről érdemben majd valahol nyomdafestékben (még nem tudom, hol) vagy levélben.⁴⁴

Gyurkám, ha csak lehet, küldd rögtön a kért dolgokat. Fogalmam sincs különben, mi van veletek, hogy vagy, egyetemre hivatalodhoz⁴⁵ és újabb metszetekhez gratulál

Sz. Zoli

XIV. Tard, 1935. november 20.⁴⁶

Gyurka, lelkem,

már tudom, mérgelődsz, hogy lev. lapodra csak most írok választ, és a két Magyar Kultúra se érkezett még. A helyzet az, hogy levlapod két nappal azelőtt érkezett, hogy ide leutaztam. Akkor már sehogy sem bírtam elmenni Kultúráékhoz, hogy az ügyet elintézzem, Ijjas⁴⁷ meg beteg volt, őt nem kérhettem meg, hogy küldesse el a két példányt. Így arra kell, kérjelek, várj még néhány napot. A jövő hét elején hazakerülök, akkor sietve elküldöm Neked a két példányt; nemes céljukat tekintve így is erősen furdal a lelkiismeret.

Lapodnak nagyon, nagyon örültem, főként azért, hogy cikkemet megválaszoltad. Mostanság úgysis alig jutunk levélhez, ami elég sajnós, így cikkemet szántam levélnek. Ha közvetlen és talán egyre-másra rátapintó írás lett belőle, ennek köszönhetem. Annak, hogy pillanatig sem gondoltam arra, hogy a Magyar Kultúrának írom, annál többet arra, hogy Neked címeztem.

40 Tomori Viola *A parasztság szemléletének alakulása* (Szeged, Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, 1935).

41 Sík Sándor *Advent* (Oratórium szavalókórusra. Buday György fametszeteivel. Szeged, Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, 1935).

42 Tomori Viola könyvéről az *Élet* 1935. dec. 1-jei számában *Egy mozgalom útjelzői* címmel jelent meg Szabó Zoltán írása, melyben még Ruzsnyák Gyula *Faluvédelem* és Matolcsy Mátyás *Az új földreform munkaterve* című kötetével is foglalkozott.

43 Az oratóriumról az *Élet* 1936. jan. 1-jei számában *Sík Sándor: Advent* címmel jelent meg az ismertetés.

44 Buday György–Ortutay Gyula *Székely népballadák* kötetéről a *Magyar Kultúra* 1935. november 5-i számába írt ismertetőt Szabó Zoltán.

45 Buday Györgyöt 1935 ősztől grafikai lektornak nevezték ki a szegedi egyetemre.

46 A *Fiatal Magyarság* fejléces levélpapírján és borítékjában.

47 Feltehetően Ijjas Antal (1906–1980) íróról van szó.

A balladás könyv *legalább* annyira tetszett, amennyire írtam. Nem is tudtam volna valami őszen kritikusi mázt kenni rá, a fametszeteid, a könyv + művészete itt már olyanok, hogy levelet kell írni róluk, kritikát nem. Ezt akartam. Hogy életed fő műve, azt kétlem, éppen azért, mert annyira nagyon szeretem. Hogy első fő művedet tető alá hoztad, az igen nagy személyi és – hogy ne legyünk giccsek – „állampolgári” öröm volt számomra. Egyebekben nagyon várom a következő munkádat. Tudod, van ebben némi önzés is. Újabb és újabb metszeteid egyre jobban felszabadítanak a nem szeretem, programszerű írás alól. És mindig elvisznek az írás felé – melynek újabban egyre jobban látom – egyedül van értelme.

Most itt gázolom a falusi sarat Tardon. Ami itt életformában, népművészetben, beszélgetési stílusban van, túlságig lelkesítő. Ami hibában és bajokban, túlságig elkésztő. Azt hiszem, ebből is írás lesz, remélem nem kevesebb, és aligha több, illetve: más.⁴⁸

Magamról: Illetékes Hely köszöni a nagy i-t és a nagy h-t és megemlékezéset róla. Most a magánélet mellett elég sokat dolgozom, sokszor éppen a magánéletért, és ez így jó! A találkozást majd kipótoljuk legközelebb, reméljük a népmese könyv⁴⁹ után is engedélyezel magadnak egy jutalomutazást Pestre. Olyat írsz, hogy „magadnak is gratulálsz” – a könyvön kívül ehhez hozzájárulok köszönettel az alkalomért. Hogy a cikk jó volt vagy sem az is fontos, de azt köszönöm, hogy megírni jó volt. Ez pedig a Te érdemed.

Az egyik példánynak majd jó utazást kívánok, mikor feladom.

Szívesen kívánnék Neked is

Zoltán

XV. Bp., 1935. december 31.⁵⁰

Gyurka, lelkem,

éleg nem szép tőlem, hogy csak most válaszolok leveledre, és köszönöm meg legújabb könyvművészeti produkciókat. Közben Lilt⁵¹ megoperálták, kimetszették a vakbelét, időmet kórházba járással és drukkolással töltöttem. Hát ezért.

Ugyanezért nem tudtam semmit tenni eddig a könyv érdekében, már érdemlegeset, mely esetleg anyagilag is segít valamit rajtatok. Az Élet hajlandó egy parasztesét közölni mutatóba Buday-metszetekkel együtt. Ez úgy hiszem, jó reklám lenne. Gyulának már

48 Szabó Zoltán első könyve, az országos vitát kavart *A tardi helyzet* 1936 májusában jelent meg először a Boldizsár Iván szerkesztette Szolgálat és Írás Munkatárságának első könyveként a Cserépfalvi Kiadónál. Még az év őszén sor került a második kiadásra, 1937-ben pedig a harmadikra, és még egy negyedike is. 1936 őszén műfajt teremtő szociográfiájának második kiadása előszavában így írt: „*Megint őszen van és hű falvaink, Tard és a többiek, megint úgy néznek a tél és a közeledő újesztendő elé, mint eddig, mint tavaly, vagy tavalyelőtt. Az asztalra ezentúl se fog több étel kerülni, az élet ugyanaz marad, munka ugyanannyi és a napszám se fog könnyelműen növekedni. Most ugyanazt találám Tardon, mint egy évvel ezelőtt, a tények ugyanazokról a bajokról vallának. [...] Hogy közben ez a könyv megjelent, elfogyott, visszhangot vert, nagyon mellékes a falunak és nyugodt, türelmes parasztságainak. Nem változtatott a sorsukon és nem segíthetett, amint sohase hittem, hogy változtatni fog. [...] Tardon külön, vagy más falun külön segíteni alig lehetséges és alig eredményes. Egyetlen lehetőség: a parasztságnak módot adni arra, hogy segítsen magán. Az írás szerepe e feladat érdekében csak annyi, hogy igyekszik közvéleményt teremteni ennek a szüksége mellett.*”

49 *Nyíri és rétközi parasztesék* közli Ortutay Gyula, negyvenöt eredeti fametszettel illusztrálta Buday György (Gyoma, Kner, 1935).

50 *A Fiatal Magyarság* fejléces levélpapírján.

51 Nadas Erzsébet mozdulatművész, Szabó Zoltán első felesége.

mondtam, hogy válasszon ki egy [...], és beszéljétek meg. Nem tudom cselekedem-e valamit ebben az irányban.

Továbbiakban fogom törni a fejemet, remélem nem egészen hiába, eddig nem nagyon tettem bevallom, mivel eléggé passzív állapotban voltam. Violával találkoztam az előadásán, de sajnos nem szólhattam vele bővebben, sem a székfoglaló után, sem másnap, amit igen sajnálok. Gyulával is találkoztam egyszer, sajnos beszélgetésünk kimerült abban, hogy ő bizonyos, személyem és Iván személye ellen tőle indult pletyka kibeszélésén fáradozott, és én fáradtan hallgattam. Őszintén szólva az egész dolog rosszul esett nagyon, hogy nem beszélek róla, az végzetes undoromnak tulajdonítható. Nem szeretek, és nem is vagyok képes személyi gravámeneket⁵² felhánytorgatni, és ha valakit arra kell kényszerítenek, hogy magyarázkodjék előttem, az fizikai fájdalmat okoz nekem. Amiért Neked írok róla: nem szeretnék ilyen meglepetéseket a jövő esztendőre, engem nem dühösítenek, hanem lehangolnak és fáradttá tesznek, ez pedig rosszabb.

A mesekönyv gyönyörű, kötése igazán ízléses, papírt talán mást választottam volna. Metszeteid rengeteg újat és szépet hoznak. Van néhány stiláris fejlődés bennük, ami nagyon megkapott. Igazán még eddig nem mertem mélyükre nézni, a Te dolgaidal ezt csak akkor merem megtenni, ha közvetlenül utána írok róla, egyébként meddően izgatnak. Mindig olyasmit mondasz, amit ha átvettem rögtön tovább kell adnom. Szóval erről majd nyomtatásban. Úgyis eléggé lírai és személyhez szóló leszek. Hogy hol, azt még nem tudom.⁵³

1936-ban [!] igazán nagyot alkottatok ezzel a két könyvvel. Te egyre jobban tisztulsz és higgadsz, ezt talán magad is érzed a parasztnesék metszetei után és szeretném, ha jövőre nem engednétek az iramból. „Boldog” újesztendőt nem merek kívánni Neked, a művészetedhez kicsit hozzátartozik a kínlődás, és ezt azt hiszem, a jövő esztendő is meghozza nekünk, úgy, mint az előző.

Legalább másik két ilyen szép munkát kívánok 1936-ra is, és magánéleted számára azt, amit magadnak kívánsz.

A szegedieket, akik megmaradtak szegedieknek⁵⁴, köszöntöm, azt ugye elnézed, hogy nem válaszolhattam rögtön a leveledre és a könyvre, mely talán a legszebb karácsonyi ajándékom volt.

Hát így

Zoltán

52 sérelmeket

53 Egyelőre nem sikerült ráakadni az írásra.

54 A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának alapítói közül többen – befejezván egyetemi tanulmányukat – Budapestre jöttek, így Radnóti Miklós, Tolnai Gábor és Ortutay Gyula.